

Over EVB en NEVB

Enkele opmerkingen naar aanleiding van het verschijnen van de
“Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging” (°)

PIETER VAN HEES

In 1972 schreef Max Lamberty in de inleiding van het eerste deel van de maar liefst vijftien delen tellende uitgave *Twintig Eeuwen Vlaanderen* het volgende:

*“De tijd is voorbij, dat Vlamingen moesten bewijzen dat ze als gemeenschap met een eigen naam bestaansrecht hadden. Een neiging tot zelfverheerlijking, die eigen is aan vele nationale historische syntheses, ook buiten Vlaanderen, past zeker niet meer in deze tijd. Vaak wordt – terecht – de vraag gesteld: Wat is een volk dat zijn geschiedenis niet kent? Daarnaast dient echter de vraag gesteld te worden: Wat is een volk dat geen afstand kan nemen tegenover zijn geschiedenis? Verbondenheid met en kritische zin tegenover het verleden, beide zullen, zo hoopt de Hoofdredactie, de geest van Twintig Eeuwen Vlaanderen bepalen.”*¹

Niemand zal deze woorden betwisten. De twee vragen die Lamberty ten aanzien van een volk en zijn geschiedenis stelt, zijn algemeen geldig. Ook de opmerking dat de Vlamingen als gemeenschap een eigen bestaansrecht hadden, was juist. De eerste hervormingen van de Belgische staat met als doel de eigenheid van Vlamingen en Walen in enigerlei vorm van zelfbestuur te vertalen, vonden in die jaren plaats.

Niettemin rijst bij zorgvuldige bestudering van de lijst van medewerkers aan deze grote uitgave de vraag of zij allemaal wel in staat waren om afstand te nemen tegenover ‘hun’ geschiedenis? Eén van de redacteurs bijvoorbeeld, de historicus Robert Van Roosbroeck, had vóór en in de Tweede Wereldoorlog als Vlaams-nationalist de nationaal-socialistische ideologie aanvaard. Natuurlijk had hij dat enkel gedaan om Vlaanderen van België te verlossen, maar de vraag betreffende zijn afstandelijkheid blijft. Die vraag moet ook gesteld worden naar aanleiding van het vrijwel gelijktijdig verschijnen van de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, waar de historicus Hendrik Elias, onder andere leider van het Vlaamsch Nationaal

(°) *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Deel 1, Tielt-Amsterdam, 1973; Deel 2, Tielt-Amsterdam, 1975 – afgekort als EVB; *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998, 3 delen – afgekort als NEVB.

1. M. LAMBERTY, *Verantwoording*, in: *Twintig Eeuwen Vlaanderen*, o.r.v. M. LAMBERTY e.a., deel 1, Leuven, 1972, p. 12.

Verbond tijdens de Tweede Wereldoorlog, één der wetenschappelijke adviseurs was. In beide publicaties vinden we ook namen van medewerkers en redactieleden met een politiek en moreel 'zuiver' geweten. De vraag die dan rijst is: hoe konden in de jaren zestig en zeventig erkende Vlaams-nationalistische historici en publicisten en evenzo erkende niet-Vlaams-nationalistische historici en publicisten samenwerken? Wat bond hen over de toch diepe politieke verdeeldheid heen?

Was het toch het gemeenschappelijk inzicht dat om voor Vlaanderen rechten te verkrijgen tegenover de Belgische staat een gesloten front noodzakelijk was en daarvoor het optimum van politiek ideologische 'zuiverheid' naar het tweede plan gedrongen mocht worden? In verschillende bijdragen die verschenen zijn na de publicatie van de NEVB worden hierover opmerkingen in bevestigende zin gemaakt.²

Interessant is ook dat in diezelfde jaren zeventig Lamberty's opmerking over de noodzaak dat een volk zijn verleden kent een zeer duidelijke uitwerking kreeg. Niet alleen kennen maar ook afstand nemen, werd belangrijker. Dat gebeurde voor een deel door historici en publicisten die aan beide of één van beide hiervoor genoemde projecten hadden meegewerkt.³ Het waren wel historici die tot een generatie behoorden die in zekere zin onder "*die Gnade der späten Geburt*" vielen, om Helmut Kohl te citeren. Aan de universiteiten van Leuven (Reginald de Schryver en Lode Wils), Gent (Romain Van Eenoo en Herman Balthazar) en Brussel (Els Witte) hielden hoogleraren en hun studenten zich vanaf de jaren zeventig intensief bezig met de geschiedenis van de Vlaamse beweging in de negentiende en vooral in de twintigste eeuw. De universiteit van Leuven met in het bijzonder Lode Wils heeft hier zeker een nieuwe ontwikkeling op gang gebracht en hij heeft het aangedurfd het verleden van de Vlaamse beweging te demythologiseren, zoals hij dat zelf terecht noemt. Ook de televisie-uitzendingen van Maurice De Wilde met medewerking van onder andere Albert de Jonghe over België in de Tweede Wereldoorlog schokten vele Vlamingen diep en gooiden heel wat heilige huisjes

2. Het verschil in de situatie van de Vlaamse beweging in de jaren zeventig en nu, einde jaren negentig en de uitwerking daarvan op respectievelijk de EVB en de NEVB komt vrij uitvoerig aan bod in de volgende besprekingen: M. REYNEBEAU, Geschiedenis lust geen mythes, in: *Knack*, jg. 28, 24 december 1998; R. FALTER, Een niet-volwassen beweging. De herkansing van de Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, *De Standaard*, 17 december 1998; De natie wordt volwassen [interview met Petra Gunst en Bruno De Wever], *De Morgen*, 26 november 1998; H. SCHILTZ, De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, eindbalans of vertrekpunt, in: *Ons Erfdeel*, jg. 42, 1999, nr. 2, pp. 239-244.

3. *Handelingen van het Colloquium op 24 oktober 1992 te Antwerpen. De geschiedschrijving van de Vlaamse beweging sinds 1975*, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1993, speciale uitgave.

om. Indringender dan via het geschreven en gesproken woord maakten beelden en directe interviews duidelijk welke fatale richting het Vlaams-nationalisme in de jaren dertig was ingeslagen. Een fatale koers die, blijkens de publicaties van Wils, al met de keuze voor het activisme zou zijn ingezet. De publicaties van de Gentse historicus Bruno De Wever over Staf De Clercq, over de Vlaamse oostfrontstrijders en zijn grote werk over het VNV waren even zoveel *eye-openers*.⁴ Kritische studies uit de jaren tachtig en negentig over het nationalisme als een fenomeen dat louter uit creatie en manipulatie zou bestaan, schokten nog grotere groepen Vlamingen.

Merkwaardig genoeg vielen die kritische en op zich veelal accurate studies over het Vlaamse verleden samen met een zich steeds verder ontwikkelende hervorming van de Belgische staat in federale zin. De doelen waarvoor al in de negentiende en zeker in de twintigste eeuw vele Vlamingen zich hadden ingezet, leken bereikt of kwamen in direct bereik. Het betekende ook dat in politiek opzicht het extreem-nationalisme zijn tijd gehad had. De Vlaamse beweging was zoals alle nationalistische bewegingen niet alleen al ruim een eeuw bezig geweest het eigen nationalisme historisch te legitimeren,⁵ maar zij had ook haar politiek extremistische vleugel ontwikkeld. Die vleugel, na verloop van tijd wars van democratische procedures en wat dies meer zij, vinden we overigens terug in elke nationalistische beweging. Wij beperken de voorbeelden tot West-Europa en kunnen dan dat extremisme al waarnemen bij Ieren, Basken, Corsicanen en bepaalde protestantse groepen in Ulster. Vanuit dat gezichtspunt valt het Vlaams-nationalisme op door zijn geweldloosheid en dat terwijl het zich voor een deel al in de Eerste Wereldoorlog verbond met het militaristische conservatieve Wilhelminische Duitsland en in de jaren dertig koos voor het autoritaire en gewelddadige fascisme en nationaal-socialisme. In die strijd had de beweging ook haar martelaren en martelaressen gevonden. Die decennia lange ontwikkeling had ook een eigen soort geschiedschrijving opgeroepen, waar omwille van 'de zaak', een al te kritische bestudering van de feiten lange tijd niet echt gewenst was geweest. Dat klimaat was vanaf de jaren zeventig drastisch veranderd en zelfs overbodig geworden gezien de behaalde politieke successen.

4. Nog onlangs heeft Bruno De Wever over die verdoezelende geschiedschrijving gepubliceerd: B. DE WEVER, *Van wierook tot gaslucht. De beeldvorming over de Vlaams-nationalistische collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog in de Vlaamse historiografie*, in: Jan ART en Luc FRANÇOIS (red.), *Docendo discimus. Liber amicorum Romain van Eenoo*, dl. 1, Gent, 1999, pp. 607-614.

5. *Vlaamsch België sedert 1830*, 6 dln., Gent, 1905-1912; *Vlaanderen door de eeuwen heen*, Amsterdam, 1912; *Twintig Eeuwen Vlaanderen* o.f.v. M. LAMBERTY e.a., 15 dln., Hasselt, 1972-1979; L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse beweging*, 3 dln., Leuven, 1977-1989; *Geschiedenis van Vlaanderen van de oorsprong tot heden* o.f.v. E. WITTE e.a., Brussel, 1983.

De vraag rijst dan hoe de verschijning van de NEVB in deze ontwikkelingen past. Daar zijn drie verklaringen voor te geven.

Ten eerste was er zo'n kwart eeuw na het verschijnen van de EVB zeker behoefte aan een nieuwe uitgave waarin de resultaten van veel nieuw onderzoek zouden worden weergegeven. Bovendien was er bij dat nieuwe onderzoek nogal wat aan oude visies op personen en zaken herzien. Ten slotte was er, om nog eens Lamberty te citeren, nog altijd een Vlaams volk dat zijn geschiedenis diende te kennen. Die overwegingen hebben er toe geleid dat in 1993 beslist werd om een nieuwe EVB uit te brengen. Een nieuwigheid was de overheidssubsidie, verschaft door de Vlaamse regering. Niet alleen een beweging zoekt in het verleden haar legitimering, ook een overheid heeft die legitimering in het verleden nodig. De Vlaamse burger dient zijn Vlaamse en zijn Belgische verleden (al zullen sommige nationalistische geestesafwijzen) te kennen.

De in 1998 verschenen driedelige NEVB is een belangrijk middel om dat verleden te leren kennen. Een verleden dat in vele opzichten ontdaan is van mythen, moralistische en romantische verhalen en tendensen en waarin van vele Bewegers de martelaarskroon van het hoofd is gestoten of op zijn minst minder glanzend is geworden, niet om ze te vergeten of weg te moffelen, maar om te tonen dat in het rijke Vlaamse verleden ook de nodige misslagen zijn geweest. Dat daarmee de NEVB tot een bloedeloze, saaie feitenverzameling zou zijn gedgegradeerd, dat de encyclopedie zelfs – zoals wel beweerd wordt – een publicatie zou zijn waarin het Vlaamse verleden werd verloochend, is onjuist.⁶ Ook in dit inderdaad vrij zakelijke en nuchtere, zelfs soms afstandelijke werk zal de lezer nog wel heel wat kwesties aantreffen waarover het laatste woord nog niet gezegd is. Hij zal er heel wat personen in aantreffen over wier handel en wandel nog andere oordelen te vellen zijn.

Geschiedenis blijft “*een discussie zonder eind*” om de Utrechtse historicus en Groot-Nederlander Pieter Geyl te citeren. Hij komt in de encyclopedie voor, maar of met de bijdrage van H.W. von der Dunk's visie op Geyls Groot-Nederlandse optreden de discussie gesloten is, waag ik te betwijfelen.

Dat brengt tegelijk het laatste punt naar voren. Wanneer verschijnt er een nieuwe NEVB? Zal dat weer over ongeveer een kwart eeuw gebeuren of is dit de laatste keer geweest? Zal de volgende editie een Encyclopedie van Vlaanderen heten, om-

6. Standpunt van de redactie i.v.m. de Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, in: *Bormshuis-Broederband*, jg. 36, 1999, nr. 1. Citaat p. 8: “*Het rijkelijk gesubsidieerde naslagwerk is echter geen historische terugblik door medestanders van de Vlaamse ontvoogdingsstrijd, maar van partizanen van het Belgisch-Vlaams establishment. Niets meer, niets minder.*”

dat de Beweging al haar nationalistische doelen heeft gerealiseerd en er een Vlaamse staat is of is het op traditionele wijze drukken van een zo grote uitgave dan volledig achterhaald door het elektronisch publiceren en raadplegen (er is nu al een cd-rom beschikbaar)? Los van die vraag is het van belang het nu bestaande materiaal te corrigeren (foutloos is de uitgave niet), *up-to-date* te houden en aan te vullen volgens nader te bepalen criteria. Daarnaast moet ervoor gezorgd worden dat het bestand op eenvoudige wijze elektronisch kan worden geraadpleegd. Dit alles zou bij een erkende Vlaamse historische archiefinstelling, zoals bijvoorbeeld het Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme (ADV N) kunnen worden ondergebracht.

Op die manier kunnen de Vlaamse burgers tot in de verre toekomst met vrucht van deze onmisbare historische bron profiteren. Zo kan de NEVB "*het proces van Vlaming te zijn om Europeeër te worden*" (August Vermeylen) bevorderen, omdat de encyclopedie een onmisbare bron is voor het vasthouden van de eigen identiteit en dat ook dient te blijven.

DRS. PIETER VAN HEES
PROF. RITZEMA BOSLAAN 95, NL-3571 CP UTRECHT